

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРИ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

© 2015 ГОЛЬТЯЄВА Л. А.

УДК 378.3

Гольцяєва Л. А. Статистичний аналіз тенденцій розвитку та структури фінансування вищої освіти України

Метою статті є дослідження основних тенденцій розвитку та структури фінансування вищої освіти України статистичними методами. Проведено статистичне дослідження основних показників фінансування вищої освіти України. Вивчено структуру витрат за джерелами фінансування, за формою власності фінансуючих організацій та за функціями вищої освіти. Також виділено основні світові параметри фінансової автономії ВНЗ і досліджено їх реалізацію у вищій освіті України та деяких країн світу. Постійне вивчення та аналіз сучасних тенденцій розвитку вищої освіти дозволить у подальшому оптимізувати розподілення коштів на всіх рівнях державного управління, визначати та задовольняти потреби споживачів освітніх послуг, чим підвищуватиме конкурентоспроможність, доступність та прозорість фінансування вищої освіти. Дослідження світових параметрів якості вищої освіти допоможе визначити критерії інтеграції вітчизняної вищої освіти у світовий простір.

Ключові слова: вища освіта, фінансування, структура, фінансова автономія, витрати.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 13.

Гольцяєва Людмила Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного прогнозування, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: golyteval@yandex.ru

УДК 378.3

UDC 378.3

Гольцяєва Л. А. Статистический анализ тенденций развития и структуры финансирования высшего образования Украины

Целью статьи является исследование основных тенденций развития и структуры финансирования высшего образования Украины статистическими методами. Проведено статистическое исследование основных показателей финансирования высшего образования Украины. Изучена структура расходов по источникам финансирования, по форме собственности финансирующих организаций и по функциям высшего образования. Также выделены основные мировые параметры финансовой автономии ВУЗов и исследована их реализация в высшем образовании Украины и некоторых стран мира. Постоянное изучение и анализ современных тенденций развития высшего образования позволят в дальнейшем оптимизировать распределение средств на всех уровнях государственного управления, определять и удовлетворять потребности потребителей образовательных услуг, чем повысит конкурентоспособность, доступность и прозрачность финансирования высшего образования. Исследование мировых параметров качества высшего образования поможет определить критерии интеграции отечественного образования в мировое пространство.

Ключевые слова: высшее образование, финансирование, структура, финансовая автономия, затраты.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Библ.:** 13.

Гольцяєва Людмила Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного прогнозування, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: golyteval@yandex.ru

Goltyaieva L. A. Statistical Analysis of Development Trends and the Financing Structure of Higher Education in Ukraine

The article is aimed at studying the main development trends and the financing structure of higher education in Ukraine by means of statistical methods. A statistical study of the major indicators of financing higher education in Ukraine has been conducted. The structure of costs by the sources of financing, by the form of property of the financing organizations and by the functions of higher education has been studied. The main international parameters of a financial autonomy of higher education institutions have been allocated and their implementation in the higher education of Ukraine as well as some world countries has been examined. Constant research and analysis of the contemporary trends in higher education will continue to optimize the distribution of resources at all levels of State Government to identify and meet the needs of consumers of educational services, in order to improve competitiveness, accessibility and transparency of the financing of higher education. Studying of the international parameters of the higher education quality helps to define the criteria for the worldwide integration of the national education.

Key words: higher education, financing, structure, financial autonomy, costs.

Pic.: 5. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 13.

Goltyaieva Liudmila A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Forecasting, Kharkiv National Economic University named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: golyteval@yandex.ru

Освіта відіграє і в майбутньому відіграватиме вирішальну роль у розвитку держави. У зв'язку з модернізацією сучасної вищої освіти з метою її інтеграції до європейського освітнього простору оптимізація витрат на фінансування вищої освіти в Україні стає одним із державних пріоритетів її розвитку. Тому кардинально змінюються не тільки структура, кваліфікаційні вимоги до кадрового складу, умови навчання, а й механізми фінансування вищої освіти країни, що потребує ретельного аналізу для можливості їх максимальної прозорості.

Питанням практики та теорії фінансового забезпечення вищої освіти приділяють увагу такі зарубіжні та вітчизняні вчені: І. В. Абанкіна [2], Т. В. Абанкіна [2], Т. М. Боголіб [5], А. І. Бойко [6], Г. В. Груздев [8], І. І. Кичко

[7], Я. І. Кузьмінов [10], О. О. Ніколаєнко [2], Ю. А. Платонова [8], Б. Л. Рудник [10], Л. М. Філатова [2], Л. С. Шевченко [9], І. В. Павлюткін [11] та ін.

Метою статті є дослідження основних тенденцій розвитку та структури фінансування вищої освіти України.

В Україні фінансування державних ВНЗ здійснюється відповідно до ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень [1].

Динаміку основних показників, що характеризують фінансове забезпечення освіти в Україні в періоді 2007–2013 рр., наведено в *табл. 1*.

Так, загальні витрати на фінансування освіти в Україні у 2013 р. у порівнянні з 2007 р. збільшилися у 2,17 разу. Максимальне збільшення за ці роки відбулося по загальних витратах на одного учня/студента – у 2,47 разу. За показниками: загальні витрати на освіту як % від ВВП, загальні витрати на вищу освіту зведеного бюджету та витрати на вищу освіту відбулося збільшення у 2013 р. у порівнянні з 2007 р. у 1,03, 1,68 та 1,17 разу відповідно. Загальні середньорічні тенденції показників, що розглядаються, також свідчать про позитивні зміни, оскільки темпи зростання збільшуються. Ще одним з найважливіших показників розвитку освіти вважається відсоток її фінансування від ВВП. Частка фінансування освіти від ВВП у цілому протягом 2007–2013 рр. коливається на рівні 7,23–8,48%, і частка фінансування вищої освіти від ВВП за цей період коливається від 1,8% до 2,3%. Динаміку загальних витрат на освіту в цілому та систему вищої освіти як % від ВВП у 2007–2013 рр. подано на *рис. 1*.

За *рис. 1* спостерігається зростання відсотка витрат на вищу освіту до 2009 р. та у 2013 р., зменшення цього показника відбулось у 2011 р. У 2010 р. і 2012 р. показник не змінювався. Загальна тенденція свідчить про збільшення витрат на вищу освіту в 2,6 разу (див. *табл. 1*).

Фінансування вищої освіти за рахунок державних організацій залишається основним і пріоритетним. Так, в Україні питома вага державного та недержавного секторів у структурі фінансування вищої освіти у ВНЗ III–IV рівнів акредитації у 2013 р. складала 67,73% і 32,23% відповідно (*рис. 2*).

На *рис. 3* наведено структуру витрат на вищу освіту по функціях у 2013 р., що характеризують діяльність ВНЗ.

Максимальну питому вагу серед функцій, що виконують ВНЗ, у 2013 р. займають послуги у сфері освіти, а саме: 90,24%.

Розподіл витрат по ВНЗ III–IV рівнів акредитації по фінансуючих організаціях за період 2007–2013 рр. наведено в *табл. 2*.

Таблиця 1

Витрати на освіту в Україні, 2007–2013 рр. [3]

Показник	Рік							Середньорічний темп зростання
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Загальні витрати на освіту, млн грн	53 470	70 386	77 412	91 071	97 596	111 180	115 963	113,77
Загальні витрати на одного учня/студента, грн	5 794	7 834	8 893	10 759	11 705	13 513	14 310	116,26
Загальні витрати на освіту як % від ВВП	7,42	7,42	8,48	8,13	7,23	7,62	7,62	100,44
Загальні витрати на вищу освіту зведеного бюджету, млн грн	1 282 8	1 855 3	2 096 6	1 705 8	1 866 7	2 933 6	2 160 6	109,08
Витрати на вищу освіту, % до ВВП	1,8	2,0	2,3	2,3	2,0	2,0	2,1	102,60

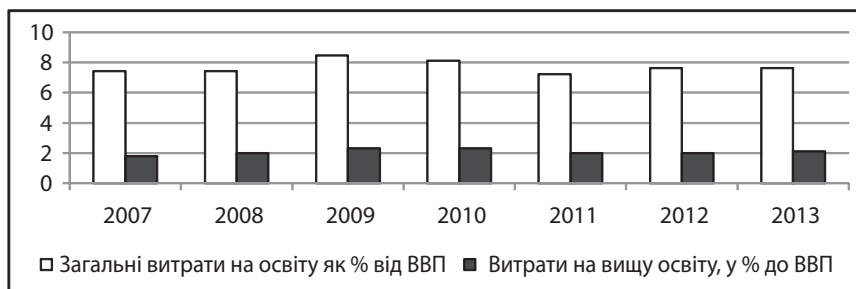

Рис. 1. Динаміка загальних витрат на освіту в цілому та вищу освіту як % від ВВП 2007–2013 рр.

Рис. 2. Фінансування ВНЗ III–IV рівнів акредитації по формі власності фінансуючих організацій, 2013р. [3]

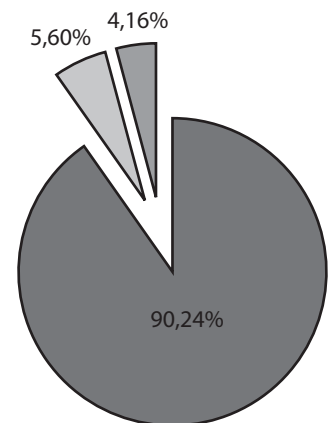

Рис. 3. Розподіл витрат у ВНЗ III–IV рівнів акредитації по функціях, 2013 р. [3]

Розподіл витрат у ВНЗ III–IV рівнів акредитації по фінансуючих організаціях, 2007–2013 рр. [3]

Організації за формами власності	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Державний сектор	10 131 519	14 622 382	16 371 454	19 313 907	20 549 842	22 578 787	22 835 584
Недержавний сектор	7 920 650	9 049 862	9 899 785	10 751 257	11 054 861	10 678 670	10 877 624
Темп зростання витрат державного сектору	–	144,33	111,96	117,97	106,40	109,87	101,14
Темп зростання витрат недержавного сектора	–	114,26	109,39	108,60	102,82	96,60	101,86
Коефіцієнт випередження	–	1,26	1,02	1,09	1,03	1,14	0,99

Впродовж всього періоду, що досліджується, виявлено, що превалювали витрати державного сектора (рис. 4).

Але у 2013 р. спостерігається більш значне збільшення темпу зростання витрат недержавного сектора у ВНЗ III–IV рівнів акредитації, ніж темпу зростання витрат державного сектора, про що свідчить коефіцієнт випередження, який дорівнює 0,99 (див. табл. 2). Це означає більш швидке зростання обсягів фінансування ВНЗ III–IV рівнів акредитації недержавними установами, ніж державними, що свідчить про становлення сучасних вітчизняних ВНЗ на шлях до фінансової автономії.

Автономізація ВНЗ означає розширення меж їх академічної, організаційної та фінансової свободи, а саме: ВНЗ має право встановлювати власні форми матеріального заохочення, розпоряджатися надходженнями, відкривати поточні та депозитні рахунки в банках. Іншими словами, прийняття рішень щодо розподілу коштів та генерування доходів відбувається не державою, а самим університетом.

Фінансова автономія ВНЗ у світовому просторі визначається декількома основними параметрами (табл. 3) [4, 12, 13].

Фінансова автономія підводить до того, що університети змушені працювати над диверсифікацією джерел надходжень коштів. Державі складно повністю фінансово підтримувати вищу освіту, яка сьогодні стала масовою, а кількість навчальних програм за останні 50 років суттєво зросла. Для підтримки своєї діяльності

керівництво ВНЗ почало диверсифікувати надходження шляхом залучення приватних коштів – студентів-платників, бізнесменів та меценатів [12].

Існує помітна тенденція, особливо у країнах Західної Європи, до виділення державного фінансування у вигляді блокових грантів. Блокові гранти – це вид фінансування, який покриває декілька категорій витрат, зокрема, витрати на навчальний процес, поточні витрати та/або витрати на науково-дослідну діяльність. За таких умов університети можуть вільно розподіляти кошти всередині закладу відповідно до власних потреб [13].

Основними джерелами фінансування вищої освіти в Україні є кошти державного та місцевого бюджетів; кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій, фондів; спонсорські та добровільні внески та пожертвування; кошти галузей народного господарства, плата за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються закладами освіти.

Так, у 2013 р. структура витрат у ВНЗ III–IV рівнів акредитації по фінансуючих організаціях виглядає таким чином (рис. 5).

Таким чином, максимальна питома вага в структурі витрат у ВНЗ III–IV рівнів акредитації дорівнює 66,35 % фінансування центральним урядом; 31,18 % – домашніми господарствами; 1,38 % – обласними бюджетами/місцевим урядом; 1,09 % – приватними фірмами та корпораціями.

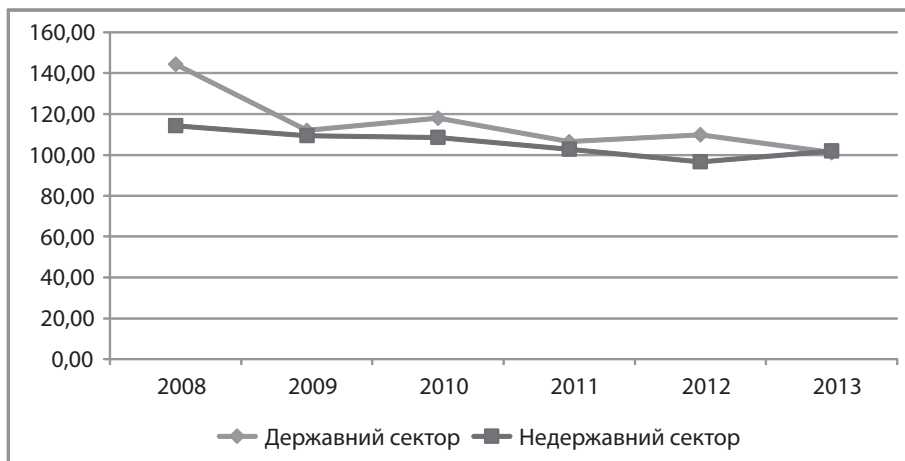
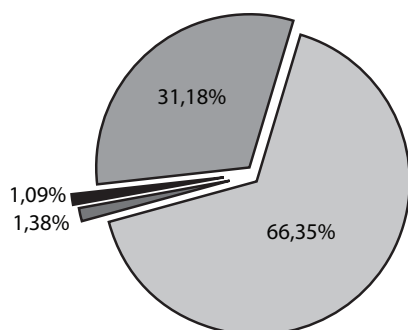

Рис. 4. Темпи зростання витрат державного та недержавного секторів у ВНЗ III–IV рівнів акредитації

Параметри, що визначають фінансову автономію ВНЗ

Параметри	Характеристика параметрів	Реалізація	Країна
Тривалість циклу державного фінансування	Чим рідше держава або контролюючий орган визначає обсяг фінансування, тим більше свободи має університет у формуванні свого бюджету, тим більш довгострокову стратегію може визначити для себе	Бюджетний цикл більше 1 року	Австрія, Норвегія, Люксембург і Бранденбург
		Державне фінансування 1 рік	Україна та країни ЄС
Тип державного фінансування	Можливість ВНЗ самому визначити статті витрат	Уряд виділяє фіксовану суму з бюджету, а ВНЗ сам вирішує, як і на що її витратити	Більшість країн світу
		З державної скарбниці виділяється фіксована сума під чітко визначені наперед статті витрат	Україна
Можливість зберігати прибуток	Право зберігати у себе до наступного бюджетного циклу невикористаний прибуток або надлишок	Виконується	Австрія, Фінляндія, Франція, Нідерланди та ін.
Право власності на будівлі	Право вільно купувати чи продавати будівлі	Суттєво обмежено	Країни ЄС
		університети розпоряджаються майном на праві оперативного управління	Україна
Можливість встановлювати розмір плати за навчання	Право зберігати у себе до наступного бюджетного циклу невикористаний прибуток або надлишок	немає плати за навчання для студентів цієї країни і країн – членів ЄС	Австрія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Ісландія, Італія, Нідерланди, та ін.
		мають право самі визначити ціну на платну форму навчання	Україна

■ Центральний уряд ■ Обласні бюджети / Місцевий уряд
■ Приватні фірми та корпорації ■ Домашні господарства

Рис. 5. Структура витрат у ВНЗ III-IV рівнів акредитації по фінансуючих організаціях, 2013 р. [3]

ВИСНОВКИ

Таким чином, вивчено основні тенденції у фінансуванні вищої освіти та структуру витрат по фінансуючих організаціях та за їх формами власності, по функціях ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Також визначено основні параметри фінансової автономії ВНЗ у світовому просторі. Проведення реформ у системі вищої освіти дозволить уникнути невідповідності світовим параметрам фінансової автономії ВНЗ та інтегрувати вітчизняні ВНЗ до європейського освітянського простору, а також зробити фінансування ВНЗ більш прозорим.

Дослідження основних аспектів фінансування вищої освіти дозволить у подальшому оптимізувати розподілення коштів, визначити та задовольняти потреби споживачів освітніх послуг та підвищити її конкурентоспроможність. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Абанкіна І. В. Сравнительная характеристика систем высшего образования зарубежных стран: конкурентные методы финансирования / И. В. Абанкіна, Т. В. Абанкіна, Е. А. Николаенко, Л. М. Филатова // Экономика образования. – 2013. – № 1. С. 53–73.
3. Національні рахунки освіти України у 2013 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. University Autonomy in Europe. European University Association [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.university-autonomy.eu>
5. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період : монографія / Т. М. Боголіб. – К. : Міленіум, 2006. – 508 с.
6. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно філософський аналіз. – К. : Знання України, 2009. – 379 с.
7. Кичко І. І. Фінансування освіти в умовах формування соціально орієнтованої економіки / І. І. Кичко // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 53 – 59.

8. Груздев Г. В. Проблемы финансирования высшего образования в контексте задач инновационного развития ВУЗов / Г. В. Груздев, Ю. А. Платонова // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 2 (2). – С. 75–80 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-finansirovaniya-vysshego-obrazovaniya-v-kontekste-zadach-innovatsionnogo-razvitiya-vuzov>

9. Шевченко Л. С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л. С. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/Шевченко-1.pdf>

10. Кузьминов Я. И. Интегрированная модель финансирования высшего профессионального образования Российской Федерации / Я. И. Кузьминов, Б. Л. Рудник // Экономика образования. – 2007. – № 2. – С. 18–33 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/integrirovannaya-model-finansirovaniya-vysshego-professionalnogo-obrazovaniya-rossiyskoj-federatsii>

11. Павлюткин И. В. Ресурсная зависимость и институты: детерминанты ВУЗовского поведения в трех организационных популяциях / И. В. Павлюткин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://memo.hse.ru/data/2011/08/09/1268005349/VO2007-03-Pavlyutkin.pdf>

12. Світящук І. Від прозорості до автономії / І. Світящук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/vid-prozorosti-do-avtonomii#sdfnote12sym>

13. Естерманн Т. Автономія університетів Європи II. Система показників / Т. Естерманн, Т. Ноккала, М. Стайнел [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.university-autonomy.eu>

REFERENCES

Abankina, I. V. et al. "Srovnitelnaia kharakteristika sistem vysshego obrazovaniia zarubezhnykh stran: konkurentnye metody finansirovaniia" [Comparative characteristics of the higher education systems of foreign countries: competitive financing methods]. *Ekonomika obrazovaniia*, no. 1 (2013): 53-73.

Boholib, T. M. *Finansove zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity i nauky v transformatsiinyi period* [Financial support for the development of higher education in the transformation period]. Kyiv: Milenium, 2006.

Boiko, A. I. *Filosofia modernizatsii osvity v systemi rynkovykh transformatsii: svitohliadno filosofskiy analiz* [The philosophy of modernization of education system of market transformations, ideological philosophical analysis]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2009.

Estermann, T., Nokkala, T., and Stainel, M. "Avtonomiia universytetiv Evropy II. Systema pokaznykiv" [The autonomy of universities in Europe II. The system performance]. <http://www.university-autonomy.eu>

Gruzdev, G. V., and Platonova, Yu. A. "Problemy finansirovaniia vysshego obrazovaniia v kontekste zadach innovatsionnogo razvitiia VUZov" [Problems of financing of higher education in the context of the challenges of innovation development of universities]. <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-finansirovaniya-vysshego-obrazovaniya-v-kontekste-zadach-innovatsionnogo-razvitiya-vuzov>

Kychko, I. I. "Finansuvannia osvity v umovakh formuvannia sotsialno oriientovanoi ekonomiky" [Financing of education in the formation of socially oriented economy]. *Finansy Ukrainy*, no. 1 (2003): 53-59.

Kuzminov, Ya. I., and Rudnik, B. L. "Integrirovannaia model finansirovaniia vysshego professionalnogo obrazovaniia Rossiyskoy Federatsii" [The integrated model of financing of higher education of the Russian Federation]. <http://cyberleninka.ru/article/n/integrirovannaya-model-finansirovaniya-vysshego-professionalnogo-obrazovaniya-rossiyskoy-federatsii>

[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon4.rada.gov.ua>
 "Natsionalni rakhunky osvity Ukrainy u 2013 rotsi" [National Accounts of Education of Ukraine in 2013]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Pavliutkin, I. V. "Resursnaia zavisimost i instituty: determinanty VUZovskogo povedeniia v trekh organizatsionnykh populiatsiakh" [Resource dependence and institutions: university determinants of organizational behavior in the three populations]. <http://memo.hse.ru/data/2011/08/09/1268005349/VO2007-03-Pavlyutkin.pdf>

Shevchenko, L. S. "Finansuvannia vyshchoi osvity: dyversyfikatsiia dzherel" [Financing Higher Education: diversification of sources]. <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/Шевченко-1.pdf>

Svitiashchuk, I. "Vid prozorosti do avtonomii" [From transparency to autonomy]. <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/vid-prozorosti-do-avtonomii#sdfnote12sym>

"University Autonomy in Europe. European University Association". <http://www.university-autonomy.eu>